

ประติมากรรมรูปเคารพ

นำเสนอเมื่อ : 3 ม.ค. 2551

ประติมากรรมรูปเคารพ โดย นายสุรศักดิ์ เจริญวงศ์

ประติมากรรมรูปเคารพ เป็นงานศิลปกรรมเพื่อแสดงความเชื่อทางศาสนา เป็นหลักใหญ่ โดยเฉพาะพระพุทธศาสนา เป็นการรับใช้พระพุทธศาสนาในทางศิลปะดุษงานศิลปกรรม เนื่องจาก สังคมไทย มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับพุทธ-ศาสนาอย่างลึกซึ้ง และมีมานานก่อนพุทธศตวรรษที่ ๑๙ จนถึงปัจจุบัน จึงเชื่อคำสั่งสอนของพุทธศาสนาอย่างฝังใจ ได้แก่ เชื่อในพระรัตนตรัยเชื่อในการกระทำของมนุษย์ว่า ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว เชื่อในความจริงตลอดจนเชื่อความศักดิ์สิทธิ์และอภินิหารต่างๆ รูปแบบของประติมากรรมจึงเป็นรูปทรงแห่งวัตถุที่ได้รับการสร้างสรรค์ขึ้นเพื่อเป็นสิ่งแทนเป็นสิ่งพรรณนาความรู้สึกอุดมคติ และความเชื่อที่เป็นนามธรรมออกมาเป็นรูปธรรม

อาจแบ่งประติมากรรมรูปเคารพตามลักษณะของการแสดงออกได้ ๒ ประเภทคือประติมากรรมรูปคน และประติมากรรมรูปสัญลักษณ์

ประวัติการมรดกคน

ในประเทศไทยพบประติมากรรมรูปคนที่เป็นรูปเคารพตามคติทางศาสนาต่างๆ คือ เทวรูปในศาสนาฮินดู พระ-พุทธรูป และพระโพธิสัตว์ในพุทธศาสนาเถรวาทและพระพุทธรูปในพุทธศาสนาเถรวาทหรือเถรวาท ประติมากรรมรูปคนที่สร้างขึ้นเพื่อเคารพบูชาหรือการสร้างพระพุทธรูปเป็นประติมากรรมรูปคนที่สำคัญและมีการสร้างสรรคเป็นจำนวนมากที่สุด ทั้งนี้เนื่องจากพระพุทธรูปศาสนาโดยเฉพาะลัทธิเถรวาท เป็นที่ยอมรับนับถือของคนไทยต่อเนื่องกันมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันพระพุทธรูป จึงเปรียบเสมือนหัวใจของศิลปะวัฒนธรรมทางศาสนาเพราะเป็นอุทิศเจตย์ที่สร้างขึ้นเพื่อให้รำลึกถึงพระพุทธรูปเจ้า และเพื่อน้อมใจให้พุทธศาสนิกชน โคระลึกถึงเหตุการณ์สำคัญต่างๆ จึงกำหนดแบบท่าทางของพระพุทธรูปเป็นปางต่างๆ ตามพุทธประวัติ เช่น พระพุทธรูปปางมารวิชัย ,กำหนดรูปพระองค์ประทับขัดสมาธิพระหัตถ์ขวาวางคว่ำอยู่บนพระชานู (เข่า) พระหัตถ์ซ้ายวางหงายอยู่บนพระเพลลา (หน้าตัก) แสดงเหตุการณ์สำคัญในพุทธประวัติตอนที่พระองค์ขึ้นว่าพระหัตถ์ขวาวางพื้นดินเพื่ออ้างแม่พระธรณีให้มาเป็นพยานว่าพระองค์ทรงบำเพ็ญบุญบารมีมากมายในอดีตชาติ สมควรแก่พระรัตนตรัยที่พระองค์ประทับอยู่เพื่อตรัสรู้ มีไชพระยาวิวสุติมาร ซึ่งมาจัญเพื่อชิงสิทธิ์นั้น เรื่องราวอันเป็นมรดกวัฒนธรรมอันได้รับการกำหนดแบบเป็นรูปธรรมขึ้นเป็นปางต่างๆ การกำหนดแบบท่าทางของพระพุทธรูปเช่นนี้ถือเป็นกฎเกณฑ์มานานแล้วในประเทศอินเดีย แล้วสืบต่อมาสู่ศิลปะของประเทศต่างๆ ที่นับถือพุทธศาสนาและรับอิทธิพลของศิลปะนั้น ซึ่งรวมทั้งศิลปะของไทยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันด้วย

พระพุทธรูปของไทยเป็นรูปเปรียบเทียบหรือรูปแทนองค์พระพุทธรูป แต่มีได้หมายความว่าสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้ามีพระพุทธรูปลักษณะดังพระพุทธรูปข้างไทยส่วนใหญ่มีกษัตริย์ธรรมชนเข้าถึงแก่นแท้ สามารถสร้างพระพุทธรูปได้งดงามยอดเยี่ยมดุจดังรูปนรมิต การบรรลพพระอรหัตผล การสร้างพระพุทธรูปมีได้มุ่งหมายแสดงคุณลักษณะของพระพุทธรูปแต่เพียงส่วนเดียว แต่ต้องทำให้งามต้องรวมใจกันทั้งหลายด้วย เพราะพระพุทธรูปเป็นศูนย์รวมของศาสนิกชนเพื่อกราบไหว้บูชา สิ่งที่แฝงอยู่ในองค์พระพุทธรูปเป็นเรื่องชวนคิดขบขั้ไม่น้อยดังเช่น เมื่อเรามองดูพระพุทธรูปสมัยสุโขทัยนอกจากจะทำให้อุตุรำลึกถึงพระสัมมาสัมพุทธเจ้าแล้วประติมากรรมยังแสดงคุณค่าความงามทุกส่วนตั้งแต่ปลายพระบาทจรดปลายพระรัศมี แสดงความสมบูรณ์ล่งตัวของธาตุต่างๆ (องค์ประกอบ)ทางทัศนศิลป์ ทั้งเส้นรูปนอกที่อ่อนหวานประ-สานกลมกลืนกับเส้นที่แบ่งส่วนต่างๆ ภายในขององค์พระพุทธรูป ปริมาตร ความนุ่มโค้งเว้าของส่วนต่างๆ ที่เปล่งปลั่งกลมกลึง พื้นผิวของพระวรกายที่มันวาว เคลือบเรียบและตั้งเหล่านีลวนก่อให้เกิดรูปร่างและรูปทรงที่ให้ความรู้สึกถึงความอุดมสมบูรณ์พูนสุข ให้ความรู้สึกอิมเอิบใจที่ศนธาทุกสิ่งประสานกันเป็นเอกภาพ สร้างคุณค่าความงามทางศิลปะอย่างเต็มที่ ประติมากรรมพระพุทธรูปของไทยแม้จะเป็นประติมากรรมรูปคนหรือเลียนแบบคนแต่เน้นความงามที่ถือเอาคุณค่าทางสุนทรียภาพ เป็นสำคัญโดยไม่ถือความถูกต้องของความจริงตามระบบร่างกายมนุษย์ที่เป็นอยู่ในธรรมชาติจริง ประสงค์สะท้อนความงามใหญ่ลักษณะที่ตรงตาต่อใจเป็นสิ่งเจริญศรัทธา อิมเอิบใจ นากราบไหว้บูชาแสดงธรรมนิยมคตินิยม และความเป็นเชื่อชาติในงามประติมากรรมไว้ได้อย่างชัดเจนยิ่ง

เนื่องจากความสำคัญของพระพุทธรูปที่เป็นศูนย์รวมความเชื่อของสังคม จึงต้องสร้างพระพุทธรูปขึ้นด้วยวัสดุที่มีความคงทนถาวรและมีคุณค่า เช่น หินแกรนิต หินอ่อน หยก ทองคำ หรือโลหะที่มีค่าต่างๆ หากจำเป็นต้องสร้างด้วยวัสดุที่มีความคงทนน้อย เช่น หินทราย ไม้ หรือปูนก็จะตกแต่งผิวสีสดใหม่ให้อุดมค่าขึ้น ด้วยการลงรักปิดทองคำเปลวที่หรือตีแผ่นทองหุ้มปิดไว้ประติมากรรมเหล่านี้จึงมักจะสำเร็จลงด้วยจิตศรัทธาเลื่อมใสอย่างแท้จริงเต็มไปด้วยความวิริยะอุตสาหะและการวิจิตรสร้างอย่างยอดเยี่ยม

ปฏิมากรรมรูปคนของไทยกล่าวโดยสรุปมีลักษณะพิเศษดังนี้

๑. ไม่แสดงความแตกต่างของพื้นผิว มักทำเป็นผิวเกลี้ยงเรียบสร้างความงามของรูปให้เกิดโดยการแสดงความสูงต่ำของพื้นผิว รูปทรงช่องไฟ แสดงความโค้งเว้าของปริมาตรที่ส่วนพระเศียร พระคอ พระอุระ พระวรกาย พระพาหุจนเกิดอารมณ์อันหวานคุดใจของเส้นรูปนอกและเส้นภายใน มีความอ่อนหวานทั้งส่วนละเอียดและส่วนรวม ก่อให้เกิดแสงเงา ความมันวาวของตัวประติมากรรมเอง เกิดการแบ่งแยกในส่วนย่อยแล้วรวมกันเป็นเอกภาพในส่วนใหญ่ มีความงามจากการประสานกลมกลืนทางทัศนธาตุของศิลปะ
๒. ไม่แสดงความเหมือนจริงและไม่แสดงการเลียนแบบรูปคนในธรรมชาติที่มีความสมบุรณ์แข็งแรงของกล้ามเนื้อ อ่อน และกระดูกชัดเจนรวมทั้งไม่แสดงอารมณ์แบบมนุษย์ ประติมากรรมรูปคนของไทยทั้งพระพุทธรูป เทวรูป หรือพระโพธิสัตว์ แม้จะมีอวัยวะทุกส่วนเลียนแบบคนที่มีอยู่ในธรรมชาติแต่ไม่มีส่วนใดที่แสดงชัดแจ้งของรูปประติมากรรมเหมือนความเหมือนจริงในธรรมชาติเลย มิใช่ซ้ำไทยชาติฝีมือและความเข้าใจ แดชทางไทยเจตนาสร้างประติมากรรมรูปคนเพื่อต้องการเน้นความงามตามอุดมคติ สร้างลักษณะของศิลปะเป็นศิลปะแบบประติมากรรม มีลักษณะเหนือความจริง เน้นความสมบูรณ์ทางทัศนธาตุของศิลปะมากกว่า

๓. ไม่นิยมปั้นรูปเหมือน ตามคติความเชื่อแต่โบราณ ไม่มีการสร้างรูปเหมือนบุคคลไว้สักการบูชา นอกจากการสร้างรูปแทนเท่านั้น รูปแทนเหล่านั้นมักสร้างเป็นพระพุทธรูปหรือเทวรูปเช่น พระเจ้าอุทกเทวีหรือพระสุทนต์ พระพุทธรูปทรงเครื่องรัชกาลที่ ๑ และรัชกาลที่ ๒ ในพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ๔. ศิลปะทางของประติมากรรมรูปเคารพของไทยล้วนเป็นแบบแผนที่กำหนดเป็นกฎเกณฑ์ขึ้นอย่างมีระเบียบและถือปฏิบัติสืบต่อกันมา เรียกศิลปะทางของรูปเคารพ โดยเฉพาะพระพุทธรูปนี้ว่า ปาง แต่ละปางจะมีความหมายและแสดงเรื่องราวหรือเหตุการณ์สำคัญต่างๆ ในพุทธประวัติที่เป็นเรื่องยาว แต่สรุปด้วยท่าทางหรือปางแบบง่าย ๆ เพียงท่าเดียวเท่านั้น เช่น ปางสมาธิ ปางมารวิชัย ปางทรมสมุทร และปางลีลา เป็นต้น

ประติมากรรมรูปสัญลักษณ์

เป็นประติมากรรมที่ได้รับรากฐานอิทธิพล การสร้างมาจากอินเดียโบราณภายหลังจากพระพุทธองค์เสด็จดับขันธปรินิพพานแล้ว ได้มีการสร้างรูปเคารพแสดงเรื่องราวทางพุทธศาสนาเป็นพุทธรูปประวัติขึ้น แต่การสร้างพระพุทธรูปเป็นรูปเคารพในประเทศไทยสมัยนั้นเป็นของตองห้าม บรรดาศิลปินชาวอินเดียก็ดูหาทางสร้างรูปเคารพเป็นสัญลักษณ์แสดงเรื่องราวต่างๆของพระพุทธองค์ขึ้นโดยไม่ทำเป็นพระพุทธรูป การสร้างรูปสัญลักษณ์นี้เมื่อมีการสร้างพระพุทธรูปขึ้นเป็นครั้งแรกในแคว้นคันธารราษฎร์ เมื่อประมาณ พ.ศ. ๓๗๐ โดยชนชาติกรีกที่นับถือพุทธศาสนา และการสร้างพระพุทธรูปแพร่หลายไปในที่ต่างๆ ที่นับถือศาสนาพุทธ โดยเฉพาะในประเทศไทยแต่การสร้างรูปเคารพที่เป็นรูปสัญลักษณ์ยังคงทำสืบต่อกันมาทุกยุคทุกสมัย แม้จะไม่มีจำนวนมากเท่าการสร้างพระพุทธรูปและเทวรูปก็ตามประติมากรรมรูปสัญลักษณ์จะสร้างขึ้นเพื่อสะท้อนพุทธประวัติตอนสำคัญๆ เมื่อพุทธศาสนิกชนเห็นก็จะเข้าใจความหมายของรูปสัญลักษณ์นั้นได้ลึกซึ้งเป็นอย่างดี เช่น

ดอกบัว เป็นเครื่องหมายแห่งการประสูติ
บัลลังก์และตมโพธิ์ เป็นเครื่องหมายแห่งการตรัสรู้
ธรรมจักรและกวางหมอบ เป็นเครื่องหมายแห่งการปฐมเทศนา ณ ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน
สถูป เป็นเครื่องหมายแห่งปรินิพพาน

นอกจากรูปสัญลักษณ์ที่กล่าวมาแล้ว ยังมีรูปสัญลักษณ์อื่นที่ช่างชาวพุทธศาสนานิยมสร้างกันมากคือ รอยพระพุทธรูป อันเป็นเครื่องหมายแห่งการประทับรอยแห่งพุทธศาสนาขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าลงบนผืนแผ่นดินที่พระธรรมของพระองค์เผยแผ่ไปถึง ไบเสมาเป็นสัญลักษณ์แห่งการสมมติกำหนดเขตเขตสหสิมาส่วนที่เป็นพุทธวาสนแดนบริสุทธิ์แห่งศาสนา และ พระพิมพ์หรือพระเครื่องเป็นสัญลักษณ์แทนพระพุทธรูปปางต่างๆ ขนาดเล็ก สำหรับติดตัวไว้เพื่อเคารพบูชา

[\[กลับไปหัวข้อหลัก\]](#)

บรรณานุกรม

- [นายสุรศักดิ์ เจริญวงศ์](#)